

*Д. О. Лебедєва,
викладач циклової комісії загальнооекономічних дисциплін,
Кременчуцький льотний коледж Національного авіаційного університету
І. В. Заливча,
викладач циклової комісії загальнооекономічних дисциплін,
Кременчуцький льотний коледж Національного авіаційного університету
Л. В. Штефан,
викладач циклової комісії загальнооекономічних дисциплін,
Кременчуцький льотний коледж Національного авіаційного університету*

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.4.84

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СТРУКТУР

D. Liebiedieva,
Kremenchuk Flight College of National Aviation University
I. Zalivcha,
Kremenchuk Flight College of National Aviation University
L. Stefan,
Kremenchuk Flight College of National Aviation University

SOCIO-ECONOMIC PRECONDITIONS FORMING ORGANIZATIONAL STRUCTURES

Нині концептуально не підлягає сумніву: ринкові відносини — це не окремий елемент, а цілісна система та її діалектична взаємодія з процесом функціонування продуктивних сил, рівнем усупільнення виробництва, характером його концентрації і централізації. Усе це об'єктивно актуалізує необхідність теоретико-методологічного дослідження такої взаємодії на сучасному етапі реформування економіки України. Але не розробленість чітких методологічних принципів теоретичних положень з проблем діалектики взаємозв'язку процесів становлення, функціонування ринкових відносин і рівня (характеру) концентрації, централізації виробництва і капіталу, породжує основну групу складностей, проблем і деформацій на шляху до ринкової системи господарювання в більшості постсоціалістичних країн, у тому числі і в Україні. Світова практика свідчить: функціонування механізму міжгалузевого переливу капіталу, що підсилює конкурентний тиск і націлює підприємства на проведення курсу диверсифікованості виробництва, можливо лише в рамках організаційних структур, які володіють не тільки висококонцентрованим і централізованим виробництвом, але і відповідними банківськими, фінансово-кредитними активами.

At present, conceptually, there is no doubt: market relations — this is not a separate element, but a holistic system and its dialectical interaction with the process of functioning of productive forces, the level of socialization of production, the nature of its concentration and centralization. All this

objectively actualizes the necessity of theoretical and methodological research of such interaction at the present stage of reforming the Ukrainian economy. But the lack of elaboration of clear methodological principles of the theoretical positions on the problems of the dialectics of the interconnection of the formation processes, the functioning of market relations and the level (nature) of concentration, the centralization of production and capital, generates the main group of complexities, problems and deformations on the path to a market economy system in most post-socialist countries, including in Ukraine. World practice shows that functioning of the mechanism of interbranch overflow of capital, which strengthens competitive pressure and targets enterprises for a course of diversification of production, is possible only within the framework of organizational structures that possess not only high-concentrated and centralized production, but also corresponding banking, financial and credit assets. In countries with a transition economy, for many years, the powerful economic development potential laid down in the credit and financial system has not been used. Retrospective analysis shows that the socialization of production is the only, integral general historical process of overcoming the isolation of economic entities in various branches of productive activity, which in a concentrated way reflects the progress of human society, the transition from the simplest forms of life to increasingly complex. Thus, the socialization of production must be regarded as the socialization of the whole reproductive economic process as a whole. Moreover, he understands us as a two-way process of development of productive forces and economic relations, that is, in the organizational-technical and socio-economic aspects.

Ключові слова: організаційна структура, елемент, виробництво, підприємство, процес.
Key words: organizational structure, element, production, enterprise, process.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Процеси диверсифікації, що розгорнулися в розвинених країнах другій половині XX ст., зв'язані з глибокою структурною перебудовою економіки на основі НТР. На перший план вийшла централізація капіталів — злиття і поглинання досягли динамічного характеру. Для цієї нової хвилі централізації капіталу характерні дві особливості. По-перше, за допомогою цих поглинань і злиттів здійснюється перелив капіталів концернів у наукомісткі і перспективні галузі. По-друге, злиття і поглинання йдуть в основному в рамках монополістичного сектора, тобто боротьба розгортається насамперед між найбільшими компаніями. У результаті відбуваються великомасштабні реорганізації в структурі концернів. Великі економічні комплекси (компанії, концерни, конгломерати) незрівнянно глибше, ніж невеликі фірми, втягнені в систему суспільного поділу праці, у т.ч. і міжнародного. Ці об'єднання здійснюють облік ринків збуту, джерел сировини, ре-

сурсів, капіталу і робочої сили, технічних можливостей, використовуючи при цьому велику статистичну інформацію, систему галузевих і макроекономічних моделей. На базі такого обліку виробляються відповідні прогнози, визначається стратегія в області виробництва, капіталовкладень, тощо. Усе це свідчить про складність і багатогранність досліджуваних питань, своєчасності проблем, що і визначило тематику дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Погляди співавторів і одних з родоначальників сучасних економічних досліджень мережоподібної організації Р. Майлза і Ч. Сноу, що були представлені в серії статей і оформлені в 1994 р. в окрему книгу [1] можуть бути зведені до трьох важливих ідей, солідно підкріплених емпіричним матеріалом. По-перше, учені розуміли міжфірмові мережі (насамперед той їхній різновид, що

вони назвали "динамічний") як новий етап у відомій еволюції організаційних структур управління фірмою: лінійна — функціональна — дивізіональна — матрична — мережоподібна [1]. Дослідження вчених О. Мних, Н. Кара, Ю. Федунь, М. Мескон, С. Дубінський та інші [2—8] присвячені теоретичним засадам формування організаційних структур управління підприємством.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета полягає в розкритті соціально-економічної природи інтегрованих організаційних структур і обґрунтуванні їх конструктивної ролі в процесах трансформації економіки перехідного періоду в ринкову економіку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Однією з організаційних форм підприємницької діяльності, що з'явилася в ході здійснення структурної перебудови в країнах з перехідною економікою, є фінансово-промислові групи (ФПГ). Створювані з метою акумуляції капіталів і підвищення ефективності виробництва, ці групи поєднують фінансові, промислові, банківські, інвестиційні організації і підприємства. Можливості фінансово-промислових груп знаходять підвищену значимість у кризових економічних умовах, коли потрібна оперативна мобілізація ресурсів, їх ефективний перерозподіл у ключові сфери виробництва і науково-технічного розвитку.

Крім загальних закономірностей становлення ФПГ, істотне значення для виявлення принципів, засобів створення ФПГ в Україні і країнах близькосхідного регіону мають особливості становлення ФПГ різних країн. У процесі аналізу становлення ФПГ в різних країнах світу виявлено, що напрями, способи створення, форми ФПГ значною мірою залежать від рівня розвитку економіки тієї або іншої країни, її структурно-функціональної організації, внутрішнього і зовнішнього середовища господарюючих суб'єктів. Тому загальні закономірності становлення, функціонування і розвитку ФПГ реалізуються через особливість і одиничність.

Останнім часом серед учених зріс інтерес до вивчення, розробки проблем ринкової економіки, і відповідно — осмисленню їхнього взаємозв'язку з об'єктивними процесами як концентрації і централізації, так і децентралізації виробництва і капіталу в умовах становлення ринку.

Правомірно відмітимо, що фінансово-промислові групи — це диверсифіковані багатофункціональні економічні інститути, які сформувались на основі об'єднання капіталів виробничих, фінансово-кредитних, торговельно-збутових структур (економічних суб'єктів) з метою максимізації прибутку, підвищення ефективності виробничих і фінансових операцій, посилення конкурентноздатності результатів діяльності, зростання економічного потенціалу всієї групи у цілому і кожного із її складових суб'єктів окремо, для забезпечення базових переваг в реалізації своїх цілей на перспективу.

Наразі посилюється мотивація різних економічних структур до входження в ФПГ, оскільки розвиток такої групи дає змогу налагодження вигідних фінансових,

технологічних і господарських зв'язків. Багатьох економічних суб'єктів приваблює перспектива спільної реалізації пріоритетних загальнонаціональних програм, отримання необхідної державної підтримки ресурсів на поповнення оборотних коштів і технічне переоснащення виробництва, освоєння довгострокових і перспективних інвестиційних проектів. ФПГ, які охоплюють промислові підприємства, науково-дослідні організації, торговельні фірми, банки та інші структури і засновані на внутрішніх договірних відносинах, стали своєрідним каркасом ринкової економіки багатьох країн.

Аналіз світових тенденцій дає підстави стверджувати, що розвиток ФПГ дозволяє полегшити розв'язання ряду проблем, викликаних трансформаційними процесами в економіці перехідного періоду, оскільки в рамках ФПГ досягається: концентрація грошових, матеріальних, науково-технічних, трудових, інформаційних ресурсів, необхідних для закріплення тенденції до економічного зростання та збільшення в перспективі інвестицій у науково-технічний розвиток; раціональна взаємодія фінансового, продуктивного та інтелектуального капіталу; формування ефективного механізму самофінансування учасників ФПГ, оскільки в результаті інтеграції економічних, організаційних, технологічних та інтелектуальних потенціалів учасників ФПГ забезпечуються реальні механізми самофінансування, нарощування інвестиційних ресурсів для високоефективних виробництв; підвищення економічної стабільності учасників групи у зв'язку із створенням можливостей для надання допомоги збитковим підприємствам, які є незамінними в технологічному ланцюгу виготовлення кінцевої продукції; удосконалення та спрощення кредитного обслуговування підприємств групи банками, які входять до складу ФПГ, через надання кредитів під більш низькі в порівнянні з ринковими відсотки, можливість пролонгування строку повернення кредиту, участь банку в проектному фінансуванні; забезпечення за рахунок високої концентрації капіталу реалізовувати масштабні науково-технічні розробки, створювати найбільш складні технічні і технологічні системи; можливість формування міжнародних коопераційних зв'язків на основі створення транснаціональних фінансово-промислових груп [5].

У загальноабстрактному виді інституціональну структуру промислово-фінансової групи можна представити такими інституційними блоками: фінансово-кредитний; промисловий; сільськогосподарський (агро-) блок; торговельний; науково-дослідний.

Фінансово-кредитно блок включає в себе низку відповідних установ: комерційні банки, страхові, інвестиційні, лізингові, трастові компанії, пенсійні фонди та ін. Ядром блоку виступає комерційний банк.

Основним завданням даного блоку є залучення і акумулювання фінансових ресурсів, а також розробка інвестиційно-інноваційної політики здійснення капіталовкладень. Завдяки входженню до складу ФПГ банківських структур, підприємства-учасники групи отримують необхідні кошти в значній мірі за рахунок "власних банків". Банки структурно-функціонально зацікавлені в участі в ФПГ, оскільки при цьому створюються реальні можливості розширення сфери діяль-

Таблиця 1. Склад і зміст функцій ФПГ

Види функцій ФПГ	Зміст функцій по рівням		
	Макрорівень	Мезорівень	Мікрорівень
Організаційна	Підвищення цілісності й ефективності економіки за рахунок взаємозв'язків її реального і фінансового секторів, створення економіко-організаційних умов для реалізації інтересів великих інтегрованих господарських комплексів	Сприяння зміцненню довгострокових і взаємовигідних міжгалузевих і міжрегіональних зв'язків	Розвиток адаптаційних можливостей великих виробництв
Стимулююча	Розвиток «точок росту» ринкової економіки, встановлення і розвиток довгострокових зв'язків виробничих структур з фінансовими інститутами	Розвиток інтеграційних зв'язків суб'єктів господарювання різних галузей і регіонів	Забезпечення розвитку інноваційних процесів, відновлення управлінського апарату підприємства
Ресурсна	Сприяння припливу інвестиційних ресурсів у реальний сектор економіки, «точковому» наданню фінансової підтримки держави перспективним формам бізнесу	Концентрація матеріальних, трудових і фінансових ресурсів підприємницьких структур різних галузей і регіонів на перспективних напрямках економіки	Прискорення кругообігу капіталу, що відбувається за рахунок можливостей мобілізації необхідних фінансових ресурсів

ності, підвищення потенціалу прибутковості і фінансової стійкості.

Проведений аналіз дозволяє виділити такі першочергові причини інтересу банків до входження у ФПГ:

— банки, що входять до ФПГ, отримують можливість зайняти ключові позиції у перспективних інвестиційних програмах, що користуються державною підтримкою;

— внаслідок участі у ФПГ у банків з'являються можливості розширити сферу діяльності, причому в більш сприятливих умовах, ніж ті, що можуть скластися у випадку прямого інвестування коштів у конкретні програми;

— у банків з'являється можливість отримати клієнтів-учасників групи зі значним фінансовим оборотом, що важливо з погляду можливих переділів зон впливу банків;

— фінансування великих інвестиційних проектів можливе лише під суттєві гарантії, які можуть забезпечуватися матеріальними, основними і оборотними фондами значних розмірів, які контролюються учасниками ФПГ;

— спільна діяльність з промисловими, торговельними, страховими структурами, спрямована на досягнення взаємовигідного результату, підвищує конкурентоздатність банку за рахунок покращення прогнозованості економічної ситуації, поглиблення спеціалізації з урахуванням перспективних напрямків наукової і виробничої діяльності клієнтів, ефектів від комбінації спільної діяльності; підвищення рівня обґрунтування інвестиційних проектів. На це частково зверталась увага дослідників [9].

Проведені узагальнення показують, що у наступному:

— з'являється реальна можливість одночасно і паралельно вирішувати взаємопов'язані завдання — формувати інвестиційні програми та шукати реального інвестора під ці програми. При цьому фахівці банку ма-

ють змогу адресно підготувати обґрунтування інвестиційного проекту, який би задовольнив вимоги інвесторів, включаючи іноземних;

— діяльність банку як фінансово-розрахункового центру групи створює можливості для учасників для вирішення питань організації платежів і розрахункових відносин, а також кредитування підприємств. Це відноситься до створення системи клірингових розрахунків, випуску та використанню векселів та інших інструментів. Банк може надавати гарантії для підприємств при одержанні ними кредитів в інших банках, а також надавати кредити одним підприємствам під гарантії інших, що входять до складу групи.

Промисловий блок включає в себе групу промислових підприємств, які виробляють проміжну та кінцеву продукцію ФПГ.

Торговельний блок — це мережа спільних торговельних домів, або велика торговельна компанія, яка здійснює свою діяльність в інтересах всієї групи. Головним завданням торговельного блоку ФПГ є забезпечення умов для безперебійного функціонування виробничого процесу з урахуванням проведення грамотної цінової політики [10; 11].

Сутність ФПГ розкривається в їх функціях. Аналіз ролі фінансово-промислових груп в економіці дозволяє виділити три основних функції: організаційну, стимулюючу та ресурсну, що реалізовані на макро-, мезо- і мікроекономічному рівнях. На основі узагальнення та систематизації теорії та практики функціонування ФПГ нами виділено склад і зміст названих функцій надано у таблиці 1.

Процес інтеграції, організації і формування загального рівня управління економікою супроводжується скороченням витрат функціонування системи і, отже, зростанням її ефективності. Він протікає в трьох взаємопов'язаних площинах: виробнича структура; організаційна структура; структура управління економікою [12].

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Створення інтеграційних структур, що базуються на об'єднанні промислового та фінансового капіталу, обумовлює наявність ряду об'єктивних передумов, а саме: кошти акумулюються не у товаровиробника, а у покупців; кошти трансформуються в інвестиції через різноманітні фінансові інститути з оформленням боргів перед покупцем за допомогою системи взаємних зобов'язань; товаровиробник в умовах ринку повинен орієнтуватися на позики у покупця через посередництво фінансових інститутів; інвестиційні кошти передбачають існування єдиної структури, що здатна акумулювати та розподіляти їх. Правильний вибір організаційної структури підприємства дуже сильно впливає потім на ефективність діяльності цього підприємства. Умови, які зараз склалися в бізнесі: високий динамізм, активна направленість на глобалізацію, можливість швидкого обміну інформацією за допомогою сучасних технічних засобів, дозволяють оптимізувати процес формування організаційних структур, які забезпечать відповідний рівень ефективного управління.

Література:

1. Miles R.E., Snow C.C. Fit, Failure and the Hall of Fame // California Management Review. — 1984. — P. 10—28.
2. Мескон М.М. Альберт, Ф. Хедоури. Основы менеджмента: пер. с англ. — М.: Діпо. — 2004. — 331 с.
3. Мних О.Б. Взаємодія факторів розвитку конкурентного ринку авіаперевезень і маркетингової діяльності авіакомпаній. Проблеми системного підходу в економіці. — Вип. 3 (2). — 2018. — С. 87—92.
4. Кара Н.І., Пшик-Ковальська О.О. Національні особливості ділового спілкування та їх значення в діяльності міжнародних корпорацій. Вісник Національного університету "Логістика". "Львівська політехніка". — Ль.: Вид. Львівської політехніки. — № 749. — 2012. — С. 249—254.
5. Дубінський С.В. Сучасні підходи до вдосконалення організаційно-економічного механізму. Європейський вектор економічного розвитку. — № 1 (16). — 2014. — С. 66—72.
6. Федун Ю. Становлення та реалізація політики сталого розвитку в країнах-кандидатах на вступ до ЄС. Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. — Вип. 36 (1). — 2014. — С. 70—81.
7. Майкл Мескон, Майкл Альберт, Франклін Хедоури. Основы менеджмента. ИД "Вильямс". — 2008. — 482 с.
8. Берідзе Т.М. Основні засади забезпечення організаційної ефективності економічного стану підприємств. Електронне наукове фахове видання "Глобальні та національні проблеми економіки" Сайт <http://www.global-national.in.ua>. — Миколаїв. — Вип. №6. Червень. — 2015.
9. Белов А. М., Захматов М. Н., Зименков Р. И. Глобальная стратегия международных монополий США. — М.: Наука. — 1988. — 337 с.
10. Беляева И.Ю. Интеграция корпоративного капитала и формирование финансово-промышленной элиты: Российский опыт. — М.: Финансовая академия при Правительстве РФ. — 1999. — 156 с.
11. Авдашева С.Б., Розанова Н.М. Теория организации отраслевых рынков. — М.: Магистр. — 1998. — 198 с.
12. Щербина О.В. Еволюція організаційних структур: сутність, етапи, принципи. Вчені записки КНЕУ зб. наук. пр. ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". — Вип. 10. — 2008. — С. 30—38.

References:

1. Miles, R. E. and Snow, C. C. (1984), "Fit, Failure and the Hall of Fame", California Management Review, pp. 10—28.
2. Meskon, M. Al'bert, M. and Hedouri, F. (2004), Osnovy menedzhmenta [Fundamentals of Management], Depo, Moscow, Russia
3. Mnykh, O. B. (2018), "Interaction of factors of development of competitive market of air transportation and marketing activity of airlines", Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi, vol. 3 (2), pp. 87—92.
4. Kara, N.I. and Pshyk-Koval's'ka, O.O. (2012), "National peculiarities of business communication and their importance in the activities of international corporations", Visnyk Natsional'noho universytetu "Lohistyka". "L'vivs'ka politekhnika", vol.749, pp. 249—254.
5. Dubins'kyj, S.V. (2014), "Modern approaches to improving the organizational and economic mechanism", Yevropejs'kyj vektor ekonomichnoho rozvytku, Vol. 1(16), pp. 66—72.
6. Fedun, Yu. (2014), "Formation and implementation of the policy of sustainable development in the candidate countries for EU membership", Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya: Mizhnarodni vidnosyny. Vol. 36(1), pp. 70—81.
7. Meskon, M. Al'bert, M. and Khedoury, F. (2008), Osnovy menedzhmenta [Fundamentals of Management], YD Vyl'iams, Moscow, Russia
8. Beridze, T.M. (2015), "The basic principles of ensuring the organizational efficiency of the economic situation of enterprises", Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky", available at: <http://www.global-national.in.ua> (Accessed 20 Jan 2019).
9. Belov, A. M. Zakhmatov, M. N. and Zymenkov, R. Y. (1988), Hlobal'naia stratehiya mezhdunarodnykh monopolij SShA. [Global strategy of US international monopolies], Nauka, Moscow, Russia.
10. Beliaeva, Y.Yu. (1999), Yntehratsiya korporativnoho kapytala y formirovanye fynansovo-promyshlennoy elyty: Rossyjskyj opyt [Integration of corporate capital and the formation of financial and industrial elite: Russian experience], Fynansovaia akademyia pry Pravytel'stve RF, Moscow, Russia.
11. Avdasheva, S.B. and Rozanova, N.M. (1998), Teoriya orhanyzatsyy otraslevykh rynkov. [Theory of the organization of industry markets], Mahystr, Moscow, Russia.
12. Scherbyna, O. V. (2008), "Evolution of organizational structures: essence, stages, principles", Vcheni zapysky KNEU zb. nauk. pr. DVNZ "Kyiv. nats. ekon. un-t im. Vadyma Het'mana", Vol. 10, pp. 30—38.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2019 р.